

MAARAPORTTI

27.9.2018

KPY:n henkilökohtaisten avustajien konferenssi 30.10 – 1.11.2018, Hanasaari

Suomessa henkilökohtainen apu on vammaispalvelulain mukainen palvelu. Vammaispalvelulaki on sosiaalihuoltolain alaisuudessa oleva erityislaki. Tämä erityislaki takaa palvelut sellaisille henkilöille, jotka eivät saa yleislain eli sosiaalihuoltolain kautta tarvitsemiaan palveluja. Henkilökohtaisesta avusta tuli vammaispalvelulain uudistuessa 1.9.2009 vaikeavammaiselle subjektiivinen oikeus ja tämän jälkeen henkilökohtaisien avustajien määrä onkin moninkertaistunut.

Kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle henkilökohtaista apua, jos hän vamman tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on mahdollistaa vaikeavammaiselle itsenäinen elämä ja edellytykset toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Vammaisen henkilön ei tarvitse olla riippuvainen omaisistaan avun saannissa eikä asua laitoksessa. Itsenäinen elämä ja itsemääräämisoikeus ovat jokaisen ihmisen perusoikeuksia. Vaikka vaikeasti vammaisen saisi muita palveluja sosiaalilain kautta tai asuisi ympärivuorokautisessa asumispalveluyksikössä, niin on hänelle silti myönnettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa henkilökohtaista apua.

Henkilökohtaisella avulla Suomessa tarkoitetaan vammaisen henkilön välttämätöntä avustamista kotona ja kodin ulkopuolella:

1. päivittäisissä toimissa
2. työssä ja opiskelussa
3. harrastuksissa
4. yhteiskunnallisessa osallistumisessa tai
5. sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Henkilökohtaisen avustajan työ ei ole sairaanhoitoa, hoito- tai hoivatyötä tai tavanomaista kotitaloustyötä. Työhön voi kuitenkin sisältyä näihin toimiin liittyvää avustamista. Henkilökohtaisen avun järjestämisestä vammaispalvelulain mukaan vastaa kunta. Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua kolmella eri tavalla:

- 1) korvaamalla vaikeavammaiselle henkilölle henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset työnantajan maksettavaksi kuuluvine lakisääteisine maksuineen ja korvauksineen sekä muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut.
- 2) Antamalla vaikeavammaiselle henkilölle avustajapalveluiden hankkimista varten tarkoitetun palvelusetelin, jonka arvo on kohtuullinen.
- 3) Hankkimalla vaikeavammaiselle henkilölle avustajapalveluita julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta tai järjestämällä palvelun itse taikka sopimuksin yhdessä muun kunnan tai muiden kuntien kanssa.

Lain mukaan henkilökohtainen apu järjestetään ensisijaisesti ensimmäisen vaihtoehdon mukaisesti eli niin kutsutun työnantajamallin mukaan, jolloin vammaisen itse toimii työnantajana. Ensisijaisuuden vuoksi tämä onkin Suomessa vallitsevin tapa. Vammaiselta henkilöltä tai tämän edustajalta tulisi edellyttää kykyä toimia työnantajana ja täyttää kaikki työnantajan velvollisuudet. Kunnalla on ohjaus ja neuvonta velvollisuus työnantajaa kohtaan ja heidän on tarvittaessa ohjattava vammaista työnantajaa avustajan työsuhteeseen liittyvissä asioissa. Moni kunta on ulkoistanut neuvonta ja ohjausvelvollisuuden vammaisjärjestöjen tai kuntayhtymien perustamiin avustajakeskuksiin. Kunnan on kuultava vammaista, millä mallilla henkilökohtainen apu toteutetaan, mutta viime kädessä järjestämismallin päättää kuitenkin kunta. Monessa kunnassa ei selvitetä työnantajan kykyä tai halukkuutta toimia työnantajana vaan työnantajamalli voi olla ainoa järjestämistapa, mitä kunnat tarjoaa ja näin ollen vammaisen käytännössä pakotetaan olemaan työnantaja saadakseen henkilökohtaisen avustajan. Tämä johtuu siitä, että työnantajamalli on kunnalle selkeästi halvin tapa toteuttaa henkilökohtaisen avun palvelut.

Vastentahtoinen työnantajuus tai ymmärtämättömyys omasta työnantajuudesta ovat luonnollisesti huonoja lähtökohtia työsuhteelle. Työntekijä on hankalassa tilanteessa, kun henkilökohtaisen avustajan työtä tehdään yleensä todella lähellä avustettavaa ja samaan aikaan kaikki työsuhteen perusasiat saattavat olla pielessä. Työnantajamallia tarjoava kunta ulkoistaa vastuut työnantajana toimivalle vaikeavammaiselle, mutta samaan aikaan yrittää käyttää mahdollisimman paljon päätösvaltaa työsuhteessa, joskus jopa työvuorosunnittelusta lähtien. Kunta ei kuitenkaan ole työsuhteen osapuoli, joten heillä ei ole mitään oikeutta määritellä työtehtäviä eikä muutakaan työsuhteeseen liittyviä asioita.

Kunnan ja vammaisen välille tehty henkilökohtaisen avun päätös on salainen ja henkilökohtainen avustaja ei tiedä, mihin kunta on henkilökohtaisen avun myöntänyt, joten voi olla, että työ sopimuksessa mainitut tehtävät tai tehtäväkuva poikkeaa merkittävästi siitä, mitä henkilökohtaisen avun päätöksessä lukee. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tämä on taas hyvin vaikea tilanne, koska palvelu tuotetaan verovaroin ja kunnalla ei ole palvelun maksajana mitään mahdollisuuksia valvoa, mihin heidän myöntämä henkilökohtainen apu käytännössä kohdistuu.

Suomessa käytetään henkilökohtaista apua hyvin paljon ja kynnys henkilökohtaisen avun myöntämiseen on matala, mikä on erittäin hyvä vammaispoliittisesta näkökulmasta. Suomi on allekirjoittanut YK:n vammaisten yleissopimuksen ja myös sen valinnaisen pöytäkirjan. Sopimus tuli voimaan Suomessa 2008 ja valinnainen pöytäkirja 2016. Tämän lisäksi Suomessa on meneillään 2020 hanke, jonka tavoitteena on purkaa vammaisten laitosasuminen kokonaan vuoteen 2020 mennessä.

Vammaispalvelulain uudistusta on rakennettu pitkään ja sen hyväksyminen on viivästynyt sosiaali- ja terveystieteiden (SOTE) kokonaisuudistuksen vuoksi. Suomessa on tarkoitus yhdistää sosiaali- ja terveystieteiden saman lain ja rahoituksen piiriin. Vammaispalvelulain uudistuksen myötä on tarkoitus yhdistää kehitysvammalaki- ja vammaispalvelulaki yhdeksi laiksi ja tämä tulee laajentamaan henkilökohtaisen avun käyttöä entisestään, koska myös kehitysvammaiset tulevat saamaan tätä kautta enemmän henkilökohtaista apua. Kun tähän yhdistetään asumisyksikköjen alasajo, niin on todennäköistä, että avustajien määrä tulee kasvamaan lähivuosina merkittävästi. Suomessa henkilökohtainen apu sinällään on hyvässä asemassa, mutta henkilökohtaisen avun järjestelmä on hyvin sekava ja se tuottaa paljon ongelmia. Tähän on kuitenkin tulossa selkeytystä, sekä SOTE-uudistuksen, että vammaispalvelulain uudistuksen myötä.

Henkilökohtaisten avustajien määrää ei ole tilastoitu kovin pitkään, mutta henkilökohtaisen avun päätösten määrää on tilastoitu. Tilastotiedon mukaan Suomessa oli vuonna 2017 yli 19 000 henkilökohtaisen avun saajaa ja noin 25 000 – 30 000 henkilökohtaista avustajaa.

Henkilökohtaisen avun päätösten keksimääräinen tuntimäärä on 25 tuntia viikossa. Suurin osa avustajista tekee osa-aikatyötä ja hyvin moni tekee työtä opiskeluiden tai muiden töiden ohessa.

Moni avustaja tekee töitä samaan aikaan usealle työnantajalle saadakseen työstä toimeentulon. On hyvin yleistä, että avustajilla on 2-5 avustettavaa ja jokaiselle oma työsopimus. Koska tuntimäärät on pieniä ja avustettava on yleensä työnantaja, niin voi olla, ettei yhdestäkään työsuhteesta kerry vuosilomaa, vaikka työntekijä tekisi jopa 50 tuntia viikossa töitä. JHL teetti vuonna 2015 Ammattina avustamien -jäsenkyselytutkimuksen, jossa oli tarkoitus selvittää mahdollisimman laajasti avustajien työoloja, -tehtäviä, -ehtoja, sekä mitä he toivovat JHL:ltä. Kyselyyn tuli 447 vastausta ja siitä saatiin valtavasti tietoa.

Tässä muutamia otteita: Avustajista 91 % on naisia ja keski-ikä 45,8 vuotta. Selkeästi jakautuu nuoriin 20 – 30 vuotiaisiin ja yli 50-vuotiaisiin alan vaihtajin. Tämä jako oli kuitenkin tasoittunut vuoden 2010 kyselystä. Avustajan työtä on tehty keskimäärin 5 vuotta. Suurin osa avustajista oli ns. alanvaihtajia ja joka kolmas oli työllistynyt avustajaksi pitkäaikaistyöttömyyden kautta, joten tämä on työvoimapolitiittisesti merkittävä ammatti. Noin 60 % avustajista tekee työssään fyysisesti raskaita tehtäviä, esim. henkilön nostamisia ja siirtämisiä -> heistä vain 60 %:lla on käytössään riittävät apuvälineet tähän työhön. Suurin osa avustajista kokee työnsä yksinäiseksi ja 90 % kaipaa vertaistukea. Noin 40 % tekee työssään ainakin joskus myös hoidollisia tehtäviä, kuten haavahoitoa, pistämistä, katetrintia. Lähes joka kolmas tulkkaa työssään säännöllisesti. 90 % avustajista kaipaa alalle ammatillista koulutusta

Osaan kyselytutkimuksen vastauksiin onkin pystytty vastaamaan kun esimerkiksi JHL sai vihdoon 2017 läpi henkilökohtaisille avustajille oman virallisen ammattitutkinnon ja ensimmäiset avustajat aloittivat opiskelut tammikuussa 2018. Tutkintoon tulee suorittaa 150 opintopisteettä.

Järjestäytymisaste alalla on heikko ja koska moni tekee tätä työtä osa-aikaisena, on jäseniä vaikea haarukoida jäsenrekisteristä. Moni avustajan työtä tekevä ilmoittaa ammatikseen koulutuksen mukaisen ammattinimikkeen vaikka tekisi avustajan työtä päätyönään tai on opiskelijajäsenenä ja tekee avustajan työtä samaan aikaan.

JHL:llä on jäsenrekisterin mukaan jäseninä avustajia noin 2500, mutta oikea arvio lienee 3000–4000 välillä. Henkilökohtaisia avustajia on järjestäytynyt myös muihin liittoihin, mutta JHL:llä on selkeästi avustajista eniten. JHL on myös ainoa liitto joka toimii sopijaosapuolena kaikissa henkilökohtaisen apua koskevissa työehtosopimuksissa. Työnantajamallin mukaisessa työehtosopimuksessa olemme ainoa työntekijäpuolen sopijaosapuoli.

Aloitimme JHL:ssä vuonna 2016 oman hankkeen henkilökohtaiseen apuun ja rakensimme myös avustajille oman sivun www.henkilokohtaisetavustajat.fi jossa avustajat voivat keskustella nimimerkin takaa ja siellä on myös kysy ja vastaa -palsta. Sivujen kautta on tarkoitus vastata avustajien toiveeseen ammatillisesta vertaistuesta. Tämä sivu toimii myös rekrytointikanavana, koska avustajia on käytännössä mahdotonta tavoittaa työpaikoilta. Jäsenmäärät ovatkin lähteneet kasvuun ja nykyisellään henkilökohtaiset avustajat liittyy kaikista ammateista kolmanneksi eniten JHL:n jäseneksi. Ongelma on kuitenkin se, että vaihtuvuus alalla on suurta ja myös eroajia on paljon. Hanke loppuu tämän vuoden lopussa ja silloin saamme lopulliset tilastot. Hankkeen tärkein tulos on kuitenkin meidän uudet aktiiviset jäsenet, jotka tekevät erittäin hyvää työtä omilla alueillaan rekrytoiden uusia jäseniä ja jakaa tietoa henkilökohtaisesta avusta. Ennen hanketta meillä ei käytännössä ollut yhtään aktiivista jäsentä henkilökohtaisessa avussa ja nyt meillä on 23 aktiivista jäsentä ja noin 10 henkilökohtaisen avun yrityksen luottamusmiestä.

Yrityksiä sitoo yleissitova sosiaalipalvelualan työehtosopimus, joten kaikkien henkilökohtaista apua tarjoavien yritysten on noudatettava työehtosopimusta. Mahdollisesti tämän vuoksi yritykset ovat

myös pääsääntöisesti järjestäytyneet työnantajaliittoon. Työnantajamallissa toimii Heta-Liitto niminen työnantajaliitto, jolla on reilut 3 000 työnantajajäsentä. Valtaosa vammaisista työnantajista on siis järjestäytymättömiä, jonka vuoksi kyseinen työehtosopimus ei ole yleissitova. Näin ollen suurin osa henkilökohtaisista avustajista on ilman mitään työehtosopimusta. Tämä on hankala tilanne, koska pohjoismaisesti vertailtuna työlainsäädäntö on hyvin heikko ja työehtosopimuksen merkitys tällöin kasvaa.

Henkilökohtaisen avun alalla selkeät trendit on alan kasvu entisestään. Vaikka työntekijöiden määrä on kolminkertaistunut 10 vuodessa, niin nousua on odotettavissa entisestään. Kunnat ovat lähteneet vaihtamaan järjestämistapoja ja tarjoamaan enemmän muita kuin työnantajamallia ja yritysten osuus henkilökohtaisessa avussa onkin lähtenyt kasvuun. Tämä kehityssuunta tulee korostumaan uuden vammaispalvelulain myötä, koska lakiin on tulossa vaatimus, että kunnan on selvitettävä vammaisen kyky toimia työnantajana ja vammaiselta on saatava suostumus työnantajana toimimiseen. Henkilökohtaisen avun tuntimäärät ovat lähteneet kasvuun, mutta pohjoismaisittain tuntimäärä on vielä hyvin alhainen. Alalle on syntynyt jo isoja yrityksiä, mutta toistaiseksi yritykset ovat olleet kotimaisia. Suomen erikoisuutena mainittakoon, että valtion yhtiö Posti Kotipalvelut on lähtenyt myös henkilökohtaisen avun tuottajaksi ja he kasvavat nopeaa vauhtia. Odotettavissa on, että pohjoismaiset isot toimijat tulevat myös Suomen markkinoille kun yritykset saavat kokoajan enemmän sijaa.

Faktaboksi ja linkkejä

Perustuu: Yleislakin, sosiaalihuoltolaki ja erityislakiin, vammaispalvelulaki

Avunsaajia: yli 19000

Keskimääräinen tuntimäärä 25 tuntia viikossa

Avustajia: 25000 – 30000

Työnantajat toimialoittain. 65 % työnantajamalli, 35 % yksityinen yritys, 5 % kunta

Työntekijöiden järjestäytymisaste: noin 20 %

JHL:n jäsenmäärä: arviolta 3000 – 4000 jäsentä

Muita liittoja jotka järjestää avustajia: Palvelualojen ammattiliitto PAM, Suomen lähi ja perushoitajaliitto Super, Julkis- ja yksityisalojen toimihenkilöliitto Jyty

Pääasialliset työehtosopimukset:

Henkilökohtaisten avustajien valtakunnallinen työehtosopimus Heta-TES, Yksityisen sosiaalipalvelualan työehtosopimus (yleissitova), Kunta-alan yleinen virka- ja työehtosopimus KVTES. Työehtosopimukset löytyvät täältä: <https://www.jhl.fi/sv/arbetsliv/kollektivavtal/>

Alan isoimmat yritykset: OnniHoiva konserni (MedGroup, CityWork, OnniHoiva) noin 2000 avustajaa, Kotipalvelut Mehiläinen (Medicum) noin 1500 avustajaa, Posti Kotipalvelut noin 1000 avustajaa.

Yrityksiä joissa yli 100 työntekijää: Debora, Elämäsi Adato, Aspa, Spesio, Validia palvelut, Suomen avustajapalvelu

Tutkimuksia ja linkkejä:

Vammaispalveluiden käsikirja: Sisältää valtavasti tietoa henkilökohtaisesta avusta ja vammaispalveluista. Sivuilta löytyy myös lähes kaikki alan tutkimukset, joten en laita tutkimuksista erillisiä linkkejä. Sivut ovat myös Ruotsiksi: <https://thl.fi/sv/web/handbok-for-handikappservice>

Ajantasainen lainsäädäntö www.finlex.fi

Vammaispalvelulaki ruotsiksi: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1987/19870380>

Assistentti.info henkilökohtaisen avun toimijoiden verkosto, jossa on lähes sata jäsentä. Myös JHL jäsenenä: <http://www.assistentti.info/sv/>

Tilastotiedot henkilökohtaisesta avusta ja vammaispalveluista: <https://sotkanet.fi/sotkanet/sv/index?#>

JHL:n sivuja:

www.henkilokohtaisetavustajat.fi

Ammattialasivu: <https://www.jhl.fi/tyoelama/ammattialat/sosiaali-ja-terveyspalveluala/henkilokohtaiset-avustajat/>

Facebook: <https://www.facebook.com/henkilokohtaisetavustajat/notifications/>

Tuore oikeustieteellinen gradu: Henkilökohtaisten avustajien työsuhteiden erityiskysymykset [file:///C:/Users/veikkole/Downloads/Holmi.Reeta%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/veikkole/Downloads/Holmi.Reeta%20(3).pdf)